

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 11.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.11.29>

УДК 338.2

К. В. Цвірко,

аспірант кафедри публічної політики,

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4952-7113>

УСПІШНІ ПРАКТИКИ СТАЛОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

K. Tsvirko,

Postgraduate student of the Department of Public Policy,

Educational and Scientific Institute “Institute of Public Administration”

of Kharkiv National University named after V.N. Karazin

SUCCESSFUL PRACTICES OF SUSTAINABLE TERRITORIAL DEVELOPMENT BASED ON PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS

Автором статті проаналізовано основні підходи до сталого територіального розвитку, включаючи практики в різних країнах та громадах, що демонструють синергію між економічними, соціальними та екологічними аспектами розвитку.

Визначено ефективні механізми та інструменти, що сприяють впровадженню стратегій сталого розвитку на місцевому рівні, враховуючи інноваційні підходи та технології.

Досліджені можливості застосування успішних міжнародних практик сталого територіального розвитку в Україні, зокрема з урахуванням національних та місцевих особливостей.

Проведено оцінку ролі публічно-приватного партнерства в забезпеченні сталого розвитку територій та виявлено перспективні сфери для впровадження партнерських проєктів на місцевому рівні.

Розроблено рекомендації щодо покращення інтеграції екологічних, соціальних та економічних аспектів в процесі територіального планування та управління, орієнтованого на сталий розвиток.

The problem of sustainable development of territories is caused by the need for coordinated development of economic, social and environmental components that should be integrated at different levels - from national to local. The implementation of the sustainable development concept involves the creation of mechanisms that promote the conservation of natural resources, adaptation of infrastructure to climate change, development of renewable energy sources and improvement of the quality of life of citizens, etc.

An important aspect is the research and dissemination of successful sustainable development practices from around the world that demonstrate synergies between different sectors, such as resource management, ecosystem restoration, social inclusion, innovative technologies, etc. These practices, which have been tested in developed countries and adapted to local realities, allow for more efficient and rational use of resources, minimize waste, reduce greenhouse gas emissions, and ensure active involvement of citizens in decision-making. Thus, solving the problem of sustainable territorial development is of great scientific and practical importance, as it ensures the realization of national and global sustainable development goals.

Effective mechanisms and tools that facilitate the implementation of sustainable development strategies at the local level, including innovative approaches and technologies, are identified.

The article investigated possibilities of applying successful international practices of sustainable territorial development in Ukraine, in particular, taking into account national and local peculiarities.

Identified the role of public-private partnerships in ensuring sustainable development of territories is assessed and promising areas for the implementation of partnership projects at the local level.

It is determined that the factors of success in the implementation of public-private partnerships to ensure sustainable development of territories are the availability of a clear strategy, stakeholder involvement, innovative approaches and effective monitoring of the results of such implementation. The experience of implementing comprehensive urban regeneration projects, such as Hammarby Sjöstad in Stockholm, where the principles of sustainable development are integrated at all levels - from energy-efficient buildings to social infrastructure, is particularly important. The success of such projects is based on a combination of technological innovations, effective financing mechanisms, and active involvement of local communities. Costa Rica's experience in implementing a national system of payments for ecosystem services is also illustrative, demonstrating the potential of public-private partnerships to conserve natural capital and ensure sustainable rural development.

Developed recommendations for improving the integration of environmental, social, and economic aspects into the processes of territorial planning and management focused on sustainable development.

Ключові слова: *публічно-приватне партнерство, державно-приватне партнерство, сталий розвиток громади.*

Keywords: *public-private partnership, public-private partnership, sustainable development of the community.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема сталого розвитку територій зумовлена необхідністю узгодженого розвитку економічних, соціальних і екологічних складових, що повинні інтегруватися на різних рівнях – від національного до місцевого. Впровадження концепції сталого розвитку передбачає створення механізмів, що сприяють збереженню природних ресурсів, адаптації інфраструктури до змін клімату, розвитку відновлюваних джерел енергії та підвищенню якості життя громадян тощо.

Важливим аспектом є дослідження та поширення успішних практик сталого розвитку країн світу, що демонструють досягнення синергії між різними секторами, як-от управління ресурсами, відновлення екосистем, розвиток соціальної інклюзії, застосування інноваційних технологій тощо. Ці практики, випробувані в умовах розвинутих країн та адаптовані до місцевих реалій, дозволяють забезпечити більш ефективне та раціональне використання ресурсів, мінімізувати відходи, скоротити викиди парникових газів, а також забезпечити активне залучення громадян до прийняття рішень. Таким чином, розв'язання проблеми сталого територіального розвитку має важливе науково-практичне значення, оскільки забезпечує реалізацію національних та глобальних цілей сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційні, інституційні та методичні аспекти публічно-приватного партнерства (ППП) викликають значний науковий інтерес серед широкого кола вчених, зокрема дослідників місцевого самоврядування та державного управління. Серед них такі фахівці, як О. Балюк, Г. Боднар, О. Бойко, В. Варнавський, С. Грев, Ю. Гусев, О. Длугопольський, Л. Дмитриченко, В. Жук, О. Ляхович, О. Никифорок, О. Огій, О. Солодовнік та О. Тофанюк. Разом з цим, питання щодо дослідження та імплементації кращих міжнародних практик публічно-приватного партнерства на національному рівні досі залишаються недостатньо розкритими.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – визначення кращих закордонних практик сталого територіального розвитку на засадах публічно-приватного партнерства та розробка рекомендацій щодо їх

запровадження в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація концепції сталого територіального розвитку вимагає не лише теоретичного обґрунтування та стратегічного планування, а й практичного впровадження відповідних механізмів та інструментів. У цьому контексті важливим є вивчення та поширення кращих практик забезпечення сталого розвитку на рівні окремих країн, регіонів та громад. Такі практики демонструють успішні приклади інтеграції економічних, соціальних та екологічних аспектів розвитку територій, досягнення синергії між різними секторами та стейкхолдерами, використання інноваційних підходів та технологій [1].

Кращі практики сталого територіального розвитку можуть стосуватися різних сфер та напрямів, таких як:

1. Стале управління ресурсами та відходами. Сюди відносяться практики ефективного використання енергії, води, земель, мінімізації та переробки відходів, розвитку циркулярної економіки. Наприклад, в Австрії реалізується національна програма «Ресурсоефективна Австрія», що передбачає комплекс заходів з підвищення продуктивності ресурсів, зниження матеріаломісткості та відходоємності економіки, стимулювання екоінновацій [2].

Зокрема, в рамках цієї програми здійснюються такі ініціативи:

- Розвиток мереж промислового симбіозу, де відходи одних виробництв стають сировиною для інших. Прикладом є індустріальний парк Енс, де функціонує біоенергетична станція, що виробляє електроенергію та тепло з деревних відходів місцевої целюлозно-паперової фабрики.

- Впровадження принципів еко-дизайну при розробці продуктів та упаковки, що передбачає мінімізацію використання матеріалів, подовження життєвого циклу, полегшення ремонту та переробки. Наприклад, австрійська компанія Vöslauer Mineralwasser зменшила вагу своїх ПЕТ-пляшок на 11%, що дозволило заощадити 400 тонн пластику на рік.

- Розвиток системи роздільного збору та переробки відходів, зокрема через запровадження депозитно-злогової системи для тари напоїв. Завдяки цьому рівень переробки пластикових пляшок в Австрії перевищує 70%.

- Стимулювання бізнесу до впровадження енерго- та ресурсоефективних технологій через надання грантів, пільгових кредитів, податкових знижок. Зокрема, Австрійський фонд клімату та енергетики надає компаніям компенсацію 30% витрат на реалізацію заходів з підвищення енергоефективності [2].

2. Низьковуглецевий розвиток та адаптація до зміни клімату. Ці практики спрямовані на скорочення викидів парникових газів, розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності, адаптацію інфраструктури та систем життєзабезпечення до кліматичних ризиків. Місто Копенгаген (Данія) є одним зі світових лідерів у цій сфері, маючи на меті досягти вуглецевої нейтральності до 2025 року через розвиток «зеленого» транспорту, енергоефективних будівель, використання альтернативних джерел енергії [3].

План кліматичних дій Копенгагена передбачає, зокрема, такі амбітні цілі та заходи:

- Скорочення викидів CO₂ на 100% до 2025 року порівняно з 2005 роком за рахунок переходу на відновлювані джерела енергії (вітрову, сонячну, геотермальну, біомасу), підвищення енергоефективності будівель, промисловості, транспорту.

- Перехід на 100% «зелену» електроенергію в системах опалення та охолодження будівель, електропостачання транспорту до 2035 року. Місто інвестує в будівництво нових офшорних вітропарків, розширення мережі централізованого тепlopостачання на основі біомаси та відходів, інтелектуальні енергомережі.

- Зниження енергоспоживання в комунальному секторі на 40% до 2025 року через енергоефективну реновацію будівель, встановлення LED-освітлення, оптимізацію енергоменеджменту за допомогою «розумних» лічильників та систем автоматизації.

- Розвиток велосипедної інфраструктури з метою збільшення частки поїздок на велосипедах до 50% до 2025 року. Копенгаген вже має понад 400 км велодоріжок та «зелених» велосмуг, систему велопрокату, мережу велопаркінгів та сервісних станцій.

- Електрифікація громадського транспорту, зокрема автобусного парку, поширення зарядної інфраструктури для електромобілів. До 2025 року весь громадський транспорт Копенгагена має стати «вуглецево-нейтральним».

- Створення нових «зелених» зон та коридорів, збільшення площі зелених дахів та фасадів для адаптації до підвищення температур, ризиків підтоплення та покращення якості повітря в місті. До 2025 року 100% копенгагенців матимуть доступ до «зеленої» зони в межах 15 хвилин ходьби [3].

3. Збереження біорізноманіття та екосистемних послуг. Такі практики передбачають сталий розвиток сільського та лісового господарства, рибальства, створення природоохоронних територій, відновлення деградованих земель, впровадження платежів за екосистемні послуги. Цікавим прикладом є досвід Коста-Ріки, яка запровадила національну програму платежів за екосистемні послуги, що дозволило скоротити темпи вирубки лісів і збільшити лісистість країни з 21% до 52% протягом 1987-2010 років [4].

Програма платежів за екосистемні послуги в Коста-Ріці (Pago por Servicios Ambientales) була започаткована в 1997 році та передбачає компенсацію власникам земель за такі види діяльності:

- Збереження лісових екосистем, що забезпечують водорегулюючі, ґрунтозахисні, кліматорегулюючі та інші екосистемні послуги. Землевласники отримують щорічну плату в розмірі близько 50-70 дол. США за гектар лісу, що перебуває під охороною.

- Відновлення деградованих лісів та залісення територій. Фермери, які висаджують нові ліси на своїх землях, отримують компенсацію близько 200-300 дол. США за гектар протягом перших 5 років.

- Впровадження агролісомеліоративних систем, що поєднують дерева з сільськогосподарськими культурами або пасовищами. Розмір платежів становить близько 200-350 дол. США за гектар протягом перших 3-5 років.

- Сталу заготівлю деревини в лісах, сертифікованих за міжнародними стандартами (наприклад, FSC). Розмір платежів варіюється залежно від обсягів заготівлі та цін на деревину.

Фінансування програми здійснюється за рахунок надходжень від податку

на викопне паливо (3,5% від вартості), платежів гідроелектростанцій та водоканалів (за користування водними ресурсами), грантів міжнародних організацій та добровільних внесків бізнесу. Управління програмою здійснює спеціальний фонд FONAFIFO при Міністерстві навколишнього середовища, який укладає контракти з власниками земель та моніторить виконання зобов'язань.

За період 1997-2020 років у програмі взяли участь понад 18 тисяч землевласників, а площа лісів під охороною або відновленням перевищила 1,3 млн га, що становить чверть території країни. Коста-Ріка досягла найвищого рівня лісистості в Центральній Америці (52%) та однієї з найбільших площ природоохоронних територій відносно площі країни (27%) [4].

4. Стале містобудування та просторове планування. Ці практики орієнтовані на створення компактних, мультифункціональних, інклюзивних міських просторів з якісною та доступною інфраструктурою, розвиненою системою громадського транспорту, зеленими зонами, змішаним землекористуванням. Зразковим у цьому відношенні є район Хаммарбю Шестада у Стокгольмі (Швеція), який демонструє принципи сталого містобудування - від використання відновлюваної енергії та утилізації відходів до створення зручного та безпечного публічного простору [5].

Хаммарбю Шестада є одним із найбільших проєктів міської регенерації та еко-сталого розвитку в Європі. На території колишньої промислової зони площею 200 га протягом 1990-2020 років було створено сучасний мультифункціональний район для проживання та роботи 25 тисяч людей. Ключовими принципами та рішеннями Хаммарбю Шестада є:

- Енергоефективні будівлі, що споживають на 50% менше енергії на опалення та електропостачання порівняно з традиційними. Всі будинки підключені до системи централізованого опалення та охолодження на основі відновлюваних джерел (біомаса, біогаз, сонячна енергія, відходи).

- Інтегрована система управління відходами, що передбачає їх роздільний збір (скло, папір, пластик, метал, органіка, небезпечні відходи), переробку та використання для виробництва енергії та добрив. Завдяки цьому 95% відходів у

районі переробляється або утилізується з мінімальними викидами.

- Розвинена мережа громадського транспорту (трамваї, автобуси, водні трамвайчики), велосипедних доріжок та пішохідних зон, що забезпечує зручну мобільність та зменшує потребу в автомобілях. Щільність забудови та поєднання житлових, комерційних та рекреаційних функцій дозволяє задовольняти більшість потреб у межах пішохідної доступності.

- Ефективне управління водними ресурсами та стічними водами. Дощова вода збирається через систему зелених дахів, біодренажних каналів та ставків і використовується для поливу зелених насаджень. Стічні води очищаються на локальних біостанціях та повертаються в кругообіг. Завдяки цьому споживання питної води в районі на 50% менше за середній рівень у Стокгольмі.

- Розвинена система озеленення та благоустрою, що включає парки, сквери, набережні, громадські городи, дитячі та спортивні майданчики. Зелені насадження займають близько 40% території району та виконують рекреаційні, кліматорегулюючі, естетичні функції.

Досвід Хаммарбю Шестада показує, як принципи сталого розвитку можуть бути інтегровані в процес містобудування та створювати комфортне, здорове та привабливе середовище для життя людей. Багато рішень, апробованих у цьому районі, зараз тиражуються в інших проєктах міського розвитку в Швеції та за кордоном [5].

5. Соціальна інклюзія та партисипативне врядування. Ці практики спрямовані на забезпечення рівних можливостей та доступу до суспільних благ для всіх верств населення, розвиток механізмів участі громадян у прийнятті рішень, підтримку місцевих ініціатив та соціальних інновацій. Наприклад, у місті Медельїн (Колумбія) реалізується програма «Соціальний урбанізм», що передбачає розвиток громадського транспорту, освітньої та медичної інфраструктури в найбільш бідних районах, створення публічних просторів та центрів розвитку громад [6].

Медельїн, друге за величиною місто Колумбії, ще в 1990-х роках було одним із найнебезпечніших у світі через високий рівень злочинності, наркоторгівлі та соціальної ізоляції бідних районів (комун). Для подолання цих

проблем муніципалітет започаткував політику «соціального урбанізму», спрямовану на інтеграцію маргіналізованих спільнот у міське життя та покращення якості їхнього середовища. Ключовими проєктами та ініціативами в рамках цієї політики стали:

- Будівництво метрокабельних ліній, що з'єднали віддалені та густонаселені комуни на пагорбах з центром міста. Це дозволило мешканцям цих районів отримати швидкий та безпечний доступ до місць праці, освіти, медицини, дозвілля. Крім того, станції метрокабелю стали центрами громадського життя з бібліотеками, інтернет-центрами, спортивними майданчиками.

- Створення мережі публічних бібліотек-парків у найбільш вразливих районах міста. Ці сучасні та привабливі простори поєднують функції бібліотек, культурних та освітніх центрів, місць зустрічей та дозвілля. Вони пропонують безкоштовні послуги та програми для всіх категорій населення - від дітей до людей похилого віку. Найвідомішим прикладом є бібліотека-парк «Іспанія», збудована на вершині пагорба в комуні Санто-Домінго.

- Розвиток системи громадських шкіл високої якості в депривованих районах. Ці школи відрізняються інноваційними підходами до навчання, залученням громади та бізнесу, сучасною архітектурою та обладнанням. Яскравим взірцем є школа «Сантандер», розташована в районі, що колись контролювався наркокартелями. Зараз у цій школі навчаються понад 2,5 тисячі дітей з вразливих сімей та досягають високих освітніх результатів.

- Впровадження практики громадського бюджету, коли частина коштів міського бюджету розподіляється за пріоритетами, визначеними самими мешканцями через процес обговорень та голосування. Це дозволяє реалізовувати проєкти, що відповідають реальним потребам громад, - від облаштування парків та дитячих майданчиків до створення центрів професійного навчання та розвитку бізнесу.

- Реалізація урбаністичних інтервенцій та тактичного урбанізму із залученням місцевих спільнот. Це передбачає швидкі та низьковитратні перетворення публічних просторів (вулиць, площ, парків) за допомогою

озеленення, мистецтва, вуличних меблів для створення комфортних та безпечних місць соціальної взаємодії. Один із прикладів - проєкт «Сади моєї околиці», в рамках якого занедбані ділянки в бідних районах перетворюються на громадські городи та сади силами місцевих жителів.

Завдяки цим та іншим ініціативам Медельїн зміг суттєво зменшити рівень просторової сегрегації, покращити якість життя в найпроблемніших районах, посилити соціальну згуртованість та залученість громадян. Досвід міста став взірцем соціально орієнтованої політики міського розвитку, що отримав численні міжнародні нагороди та визнання [6].

6. Стале виробництво та споживання. Такі практики охоплюють розвиток «зеленого» бізнесу та соціального підприємництва, впровадження стандартів та систем екологічного менеджменту, просування принципів корпоративної соціальної відповідальності, стале державне замовлення, інформування та освіти споживачів. Японія є одним зі світових лідерів у цій сфері, маючи розвинену законодавчу базу та систему стимулів для розвитку еко-ефективних виробництв, «зелених» закупівель, екомаркування продукції [7].

Японська політика сталого виробництва та споживання спирається на Основний закон про встановлення циркулярного суспільства (2000), який визначає ієрархію пріоритетів поводження з ресурсами (скорочення, повторне використання, переробка, відновлення, належна утилізація) та принцип розширеної відповідальності виробника. На виконання цього закону було прийнято низку галузевих актів щодо переробки тари та упаковки, побутової техніки, будівельних матеріалів, продовольчих відходів тощо.

Для стимулювання екологічно дружніх продуктів та послуг в Японії широко використовуються добровільні інструменти інформування споживачів, зокрема:

- Програма екомаркування «EcoMark», заснована в 1989 році. Цей знак присвоюється товарам, що відповідають встановленим екологічним критеріям протягом усього життєвого циклу. Зараз він охоплює 64 категорії продукції - від канцтоварів та меблів до автомобілів та туристичних послуг.

- Вуглецеве маркування «Carbon Footprint», що вказує на обсяг викидів

парникових газів, пов'язаних з виробництвом, використанням та утилізацією продукту. Воно дозволяє споживачам обирати товари з меншим кліматичним впливом, а виробникам - вдосконалювати процеси та технології.

- Енергетичне маркування електроприладів за класами енергоефективності від ★ до ★★★★★. Завдяки цьому частка енергоефективних моделей на ринку Японії за деякими групами (холодильники, кондиціонери) перевищує 90%.

Для просування сталих державних закупівель з 2001 року діє закон, що зобов'язує всі державні установи враховувати екологічні критерії при закупівлі 270 видів товарів та послуг. Для кожної категорії визначено вимоги щодо екологічної ефективності, вмісту переробленої сировини, відсутності небезпечних речовин, біорозкладаності тощо. Завдяки цьому «зелені» закупівлі в державному секторі Японії досягли 95-100% для більшості цільових груп.

На рівні бізнесу поширеною є практика впровадження систем екологічного менеджменту за стандартами ISO 14001. Зараз в Японії сертифіковано понад 25 тисяч компаній та організацій, що є другим показником у світі після Китаю. Багато японських корпорацій також впроваджують власні стандарти та цілі екологічної та соціальної відповідальності, що часто є більш амбітними, ніж вимоги законодавства.

Нарешті, в Японії велика увага приділяється екологічній освіті та вихованню громадян. Зокрема, з 2003 року в календар введено День навколишнього середовища (Environment Day), під час якого проводяться численні заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про проблеми довкілля та популяризацію екологічних практик - від прибирання територій до майстер-класів з роздільного збору сміття та садівництва [7].

7. Збереження культурної спадщини та розвиток креативних індустрій. Ці практики спрямовані на охорону та відновлення пам'яток історії та культури, розвиток традиційних ремесел та промислів, підтримку культурного розмаїття, стимулювання креативної економіки. Показовим є досвід історичного центру Кракова (Польща), включеного до списку Світової спадщини ЮНЕСКО, де реалізується комплексна програма збереження архітектурної спадщини, розвитку культурних та креативних індустрій, залучення мешканців до

активізації публічних просторів [8].

Краків є одним із найстаріших та найкраще збережених міст Польщі з унікальним середньовічним плануванням та архітектурним ансамблем, що включає Вавельський замок, Ринкову площу, Маріацький собор, Ягеллонський університет та інші цінні об'єкти. Після занесення історичного центру Кракова до списку Світової спадщини ЮНЕСКО в 1978 році місто запровадило інтегрований підхід до управління культурною спадщиною, що передбачає:

- Дотримання суворих режимів охорони та регламентів забудови на території історичного центру та буферної зони. Всі архітектурні та містобудівні перетворення мають відповідати вимогам збереження автентичності та цілісності середовища.

- Реалізацію масштабної програми реставрації пам'яток з використанням традиційних матеріалів та технологій. За період 1990-2020 років було відновлено фасади понад 700 історичних будівель, модернізовано інженерні мережі, впорядковано публічні простори.

- Підтримку традиційних ремесел та промислів, пов'язаних з історичним середовищем Кракова - ковальства, гончарства, різьблення по дереву, виготовлення вітражів, музичних інструментів тощо. Для цього створено центри ремісничої освіти, проводяться фестивалі та ярмарки, надаються гранти та стипендії.

- Розвиток культурної інфраструктури та кластеру креативних індустрій. В історичних будівлях розміщено численні музеї, галереї, театри, арт-центри, дизайн-студії, що пропонують новий культурний досвід та генерують економічну активність. Знаковим проєктом стало створення Кварталу музеїв на території колишньої фабрики Шіндлера.

- Організацію масових культурних заходів, що залучають мешканців та гостей міста до історичного середовища - від традиційних процесій та ярмарків до сучасних фестивалів та перформансів. Прикладами є Фестиваль єврейської культури, Ніч музеїв, Фестиваль молодіжної творчості «Lato w Plenerze».

- Впровадження різноманітних форм культурної освіти та інтерпретації спадщини - екскурсій, квестів, інтерактивних виставок, мультимедійних гідів

тощо. Це дозволяє відвідувачам глибше пізнати та «пережити» історію міста, а мешканцям - відчувати гордість та відповідальність за збереження надбання.

Досвід Кракова свідчить, що культурна спадщина може бути не лише об'єктом охорони, а й драйвером сталого розвитку, джерелом креативності та інновацій, платформою для діалогу та взаємозбагачення різних спільнот. Інтеграція політик збереження спадщини, культурних індустрій та урбаністичного розвитку дозволяє створювати міста, привабливі для життя, роботи та відвідування [8].

Важливо підкреслити, що кращі практики сталого розвитку територій мають відповідати певним критеріям, серед яких [9]:

- Наявність чіткої концепції та стратегії сталого розвитку, що інтегрує економічні, соціальні та екологічні цілі.
- Застосування інноваційних підходів та технологій, що дозволяють досягати кращих результатів з меншими витратами ресурсів.
- Залучення широкого кола стейкхолдерів (влади, бізнесу, громадськості, науковців) до розробки та реалізації рішень.
- Наявність ефективної системи моніторингу та оцінки прогресу на основі якісних та кількісних індикаторів.
- Забезпечення інклюзивності, справедливості та недискримінації в розподілі благ та можливостей розвитку.
- Врахування місцевого контексту та унікальних особливостей території, спираючись на ендогенний потенціал.
- Наявність механізмів масштабування та тиражування досвіду, обміну знаннями та ноу-хау.
- Стійкість результатів, здатність практик функціонувати в довгостроковій перспективі, адаптуватися до змін.

Процес виявлення, вивчення та поширення кращих практик сталого територіального розвитку є важливим напрямом діяльності міжнародних організацій, урядових та неурядових інституцій, експертних мереж. Зокрема, активну роль у цьому відіграють такі структури, як Департамент з економічних і соціальних питань ООН (UNDESA), Програма ООН з населених пунктів (ООН-

Хабітат), Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Рада європейських муніципалітетів та регіонів (CEMR), мережа ICLEI - Local Governments for Sustainability, Платформа зеленого зростання (GGP) та ін. Вони акумулюють, систематизують та розповсюджують інформацію про успішний досвід локалізації цілей сталого розвитку за допомогою онлайн-баз даних, аналітичних доповідей, навчальних матеріалів, конференцій та воркшопів [10].

Наприклад, Глобальна платформа сталого розвитку міст (Global Platform for Sustainable Cities), ініційована Світовим банком, об'єднує 28 міст з 11 країн для обміну знаннями, розбудови потенціалу та реалізації демонстраційних проєктів у сферах інтегрованого міського планування, низьковуглецевого розвитку, кліматичної стійкості, «розумних» технологій тощо. Платформа пропонує онлайн-ресурси (Urban Sustainability Framework, Urban Sustainability Assessment Tool, каталог кращих практик), навчальні програми (City Academy, City-to-City Learning), грантову та експертну підтримку.

Мережа сталих міст ICLEI з 1991 року підтримує тисячі муніципалітетів по всьому світу в розробці та реалізації стратегій сталого розвитку через поширення методологій, інструментів та кращих практик у таких сферах як низьковуглецевий розвиток, адаптація до зміни клімату, стале управління ресурсами, біорізноманіття, еко-мобільність, зелені закупівлі тощо. ICLEI пропонує своїм членам технічну підтримку, доступ до грантів та інвестицій, можливості навчання та обміну досвідом через мережеві заходи.

Заслуговує на увагу досвід Сінгапуру у створенні комплексної системи сталого міського розвитку. Це місто-держава, незважаючи на обмеженість території та природних ресурсів, змогло досягти вражаючих результатів у забезпеченні високої якості життя населення при мінімальному впливі на довкілля. В основі сінгапурської моделі лежить концепція «City in a Garden» («Місто в саду»), що передбачає гармонійну інтеграцію природних елементів у міське середовище [11].

Ключовими елементами сінгапурського підходу є:

- Система комплексного планування землекористування, що забезпечує баланс між забудовою, зеленими зонами та транспортною інфраструктурою.

Зокрема, впроваджено вимогу щодо обов'язкового озеленення дахів та фасадів нових будівель, створення «зелених коридорів» між парками та природними резерватами.

- Інноваційні технології управління водними ресурсами, включаючи збір дощової води, очищення та повторне використання стічних вод (NEWater), опріснення морської води. Це дозволило знизити залежність від імпорту води з Малайзії та забезпечити водну безпеку міста.

- Розвинена система громадського транспорту та політика обмеження використання приватних автомобілів через високі податки, платний в'їзд до центру міста, квотування реєстрації нових машин. Завдяки цьому Сінгапур має один з найнижчих рівнів автомобілізації серед розвинених країн.

- Програма «Green Mark» для сертифікації екологічно дружніх будівель, що включає вимоги щодо енергоефективності, водозбереження, якості внутрішнього середовища, використання екологічних матеріалів. До 2030 року планується сертифікувати 80% будівель міста.

Особливу роль у реалізації концепції «City in a Garden» відіграють інноваційні проекти, такі як Gardens by the Bay - парк площею 101 га з футуристичними оранжереями, «супердеревами» - вертикальними садами висотою до 50 метрів, що генерують сонячну енергію та збирають дощову воду. Цей проект демонструє можливості поєднання екологічних функцій з рекреаційними та освітніми, створення нових туристичних атракцій [11].

Важливим аспектом впровадження кращих практик сталого територіального розвитку є використання інноваційних фінансових інструментів. Показовим у цьому контексті є досвід міста Гетеборг (Швеція), яке стало піонером у випуску «зелених» муніципальних облігацій. Започаткована у 2013 році програма Green Bonds дозволила залучити значні інвестиції для реалізації проектів у сфері відновлюваної енергетики, енергоефективності будівель, сталого транспорту та адаптації до зміни клімату [12].

Механізм «зелених» облігацій Гетеборга передбачає чітку систему відбору та моніторингу проектів:

- Проекти мають відповідати критеріям екологічної стійкості та сприяти

досягненню цілей міської кліматичної стратегії.

- Незалежні експерти проводять оцінку очікуваних екологічних ефектів та верифікацію результатів.
- Щорічно публікується детальний звіт про використання коштів та досягнуті результати.
- Створено спеціальний Green Bond Committee для управління програмою та взаємодії з інвесторами.

За перші сім років реалізації програми було випущено «зелених» облігацій на суму понад 7 млрд шведських крон, що дозволило профінансувати такі проекти:

- Будівництво найбільшої у Скандинавії вітрової електростанції потужністю 75 МВт.
- Модернізація системи district heating з переходом на біопаливо та утилізацію відходів.
- Створення мережі зарядних станцій для електромобілів та оновлення парку електробусів.
- Термомодернізація муніципальних будівель з досягненням стандарту nearly zero-energy.
- Розвиток системи велоінфраструктури та пішохідних зон.

Досвід Гетеборга став моделлю для інших міст Швеції та Європи. Зараз «зелені» муніципальні облігації активно використовують Стокгольм, Мальме, Осло, Амстердам та інші міста для фінансування своїх стратегій сталого розвитку [12].

Заслуговує на увагу також досвід міста Портленд (США), яке впровадило інноваційний підхід до сталого розвитку через створення «еко-районів» (EcoDistricts). Ці райони є своєрідними лабораторіями для тестування та масштабування рішень у сфері енергоефективності, управління відходами, сталої мобільності, зеленої інфраструктури. Кожен еко-район має власну стратегію розвитку, розроблену за участі місцевої громади, та систему показників для моніторингу прогресу [13].

Ключовими принципами створення еко-районів у Портленді є:

– Інтегрований підхід до планування та управління, що поєднує екологічні, соціальні та економічні цілі.

– Активне залучення мешканців та локального бізнесу до прийняття рішень через district councils.

– Використання інноваційних технологій та бізнес-моделей для досягнення цілей сталого розвитку.

– Створення демонстраційних проєктів та освітніх програм для поширення успішного досвіду.

Найбільш успішним прикладом є еко-район Lloyd, де реалізовано такі ініціативи:

– Створення district energy system на основі геотермальної енергії, що забезпечує опалення та охолодження будівель.

– Впровадження програми shared parking та системи управління мобільністю, що дозволила скоротити використання приватних автомобілів на 30%.

– Реалізація проєкту Green Streets з використанням біодренажних систем для управління дощовими стоками.

– Створення мережі зелених дахів та вертикальних садів загальною площею понад 5000 м².

– Розвиток локальної економіки через підтримку малого бізнесу та соціального підприємництва.

Модель еко-районів Портленда була адаптована багатьма містами США та інших країн як ефективний інструмент трансформації міських територій на засадах сталого розвитку [13].

Цікавим прикладом інтеграції принципів сталого розвитку у процесі відновлення постконфліктних територій є досвід міста Мостар (Боснія і Герцеговина). Після завершення громадянської війни 1992-1995 років місто започаткувало програму «Відбудова для сталого майбутнього», що поєднала фізичну реконструкцію з соціальним примиренням та економічним відродженням [14].

Ключовими компонентами програми стали:

– Відновлення історичного мосту та старого міста як символів міжкультурного діалогу та примирення. Проєкт, реалізований за підтримки ЮНЕСКО та Світового банку, став каталізатором розвитку туризму та креативних індустрій.

– Створення спільних публічних просторів та культурних центрів, де представники різних громад можуть взаємодіяти та реалізовувати спільні ініціативи.

– Розвиток соціального підприємництва та кооперативів, що забезпечують працевлаштування вразливих груп населення.

– Впровадження програм екологічної реабілітації та озеленення міста за участі молоді з різних громад.

– Створення платформи «Мостар 2040» для спільного планування майбутнього міста за принципами сталого розвитку.

Досвід Мостара демонструє, як принципи сталого розвитку можуть бути інтегровані у процеси постконфліктного відновлення та сприяти соціальній згуртованості. Це особливо актуально для України в контексті майбутньої відбудови територій, постраждалих від військової агресії [14].

Досвід цих та інших громад свідчить про важливість локальних ініціатив у просуванні принципів сталого розвитку. Успішні практики демонструють, що навіть невеликі спільноти можуть досягати амбітних цілей через інновації, співпрацю та активне залучення мешканців.

В Україні також є окремі приклади кращих практик сталого територіального розвитку. Зокрема, можна відзначити:

- Досвід Вінниці у запровадженні системи енергоменеджменту в бюджетних установах, термомодернізації будівель, розвитку велоінфраструктури та електротранспорту.

- Практику Тростянецької ОТГ (Сумська обл.) зі створення кооперативу з вирощування енергетичної верби на малопродуктивних землях.

- Досвід Миколаєва з розвитку мережі центрів послуг для внутрішньо переміщених осіб та впровадження бюджету участі.

- Практику Баранівської ОТГ (Житомирська обл.) з розвитку місцевої

економіки на основі кластерного підходу (кластери лляного та льонопереробного виробництва, туризму та рекреації).

- Досвід Чорткова (Тернопільська обл.) із створення індустріального парку «Сонячний» для розвитку відновлюваної енергетики та залучення «зелених» інвестицій [15].

Цей перелік можна доповнити багатьма іншими прикладами, що демонструють зростання зацікавленості та спроможності українських громад до реалізації проєктів сталого розвитку в умовах реформи децентралізації. Низка міст (Київ, Львів, Житомир, Вінниця, Рівне, Кривий Ріг, Полтава, Чернівці та ін.) приєдналися до Європейської ініціативи «Угода мерів», що передбачає розробку та виконання Планів дій зі сталого енергетичного розвитку та клімату. ОТГ активно розробляють стратегії місцевого розвитку та співпрацюють з проєктами міжнародної технічної допомоги (DOBRE, U-LEAD, DESPRO, UNDP та ін.) для впровадження підходів участі, інклюзивного врядування, «розумних» рішень.

Водночас рівень поширення кращих практик сталого розвитку територій в Україні залишається недостатнім з огляду на домінування традиційних підходів та браку інституційної, фінансової, кадрової спроможності багатьох громад. Для подолання цих обмежень необхідні цілеспрямовані зусилля держави та інших стейкхолдерів щодо створення сприятливого середовища для локалізації ЦСР - удосконалення нормативно-правової бази, розвитку місцевого потенціалу, запровадження фінансових та фіскальних стимулів, налагодження ефективної вертикальної та горизонтальної координації [16].

Зокрема, важливими напрямами політики просування кращих практик сталого розвитку в Україні можуть бути:

- Створення національної онлайн-платформи сталого місцевого розвитку для акумуляції, систематизації та поширення знань і досвіду у форматі бази даних проєктів, бібліотеки ресурсів, професійної мережі практиків.

- Запровадження програми обміну досвідом та навчальних візитів для представників органів місцевого самоврядування, громадських активістів, місцевого бізнесу для ознайомлення з кращими українськими та зарубіжними практиками.

- Розвиток системи методичної, консультаційної та проєктної підтримки громад, що прагнуть запроваджувати інноваційні підходи до сталого розвитку, через мережу регіональних Центрів розвитку місцевого самоврядування та Агенцій регіонального розвитку.

- Запровадження фінансових стимулів для громад, що реалізують проєкти, спрямовані на досягнення ЦСР, через цільові субвенції, гранти, пільгове кредитування, залучення «зелених» інвестицій тощо.

- Налагодження системи моніторингу та оцінки прогресу досягнення ЦСР на місцевому рівні, що дозволить виявляти та заохочувати кращі практики, коригувати політики та заходи на основі фактичних даних [17].

Особлива роль у цьому процесі належить механізмам публічно-приватного партнерства, які дозволяють об'єднати ресурси, компетенції та мотивацію держави, бізнесу та громадянського суспільства для реалізації проєктів сталого розвитку на місцевому рівні. ППП може стати дієвим інструментом тиражування кращих практик - від модернізації інфраструктури та надання публічних послуг до розвитку «зеленої» економіки та соціальних інновацій. При цьому важливо, щоб проєкти ППП базувалися на принципах сталості, інклюзивності та підзвітності, враховували інтереси та потреби місцевих громад [17].

Для цього необхідно запровадити обов'язкову оцінку проєктів ППП на відповідність цілям сталого розвитку, передбачити механізми залучення громадськості до обговорення та контролю проєктів, включити екологічні та соціальні критерії до тендерних процедур, розробити гнучкі інструменти ППП (концесії, енергосервісні контракти, «зелені» облігації тощо), адаптовані до потреб та можливостей громад.

Перспективними сферами для реалізації «сталих» ППП в Україні є модернізація транспортної, комунальної та соціальної інфраструктури, розвиток відновлюваної енергетики та енергоефективності, переробка відходів та рекультивація земель, ревіталізація занедбаних промислових зон, реставрація пам'яток архітектури, розвиток туристично-рекреаційних кластерів та креативних хабів тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Аналіз успішних практик впровадження ППП у різних країнах світу демонструє їх значний потенціал як інструменту сталого територіального розвитку. Досвід Австрії, Данії, Коста-Ріки, Швеції та інших країн свідчить про ефективність ППП у сферах ресурсоефективності, низьковуглецевого розвитку, збереження біорізноманіття, сталого містобудування, соціальної інклюзії.

Визначено, що факторами успіху впровадження публічно-приватного партнерства з метою забезпечення сталого розвитку територій є наявність чіткої стратегії, залучення стейкхолдерів, інноваційні підходи та ефективний моніторинг результатів такого впровадження. Особливо важливим є досвід впровадження комплексних проєктів міської регенерації, таких як Хаммарбю Шестад у Стокгольмі, де принципи сталого розвитку інтегровані на всіх рівнях - від енергоефективних будівель до соціальної інфраструктури. Успішність таких проєктів базується на поєднанні технологічних інновацій, ефективних механізмів фінансування та активного залучення місцевих громад. Показовим також є досвід Коста-Ріки у впровадженні національної системи платежів за екосистемні послуги, що демонструє можливості ППП для збереження природного капіталу та забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Таким чином, можна сформулювати такі рекомендації для запровадження закордонних практик сталого територіального розвитку в Україні: створення національної онлайн-платформи сталого місцевого розвитку для акумуляції, систематизації та поширення знань і досвіду у форматі бази даних проєктів, бібліотеки ресурсів, професійної мережі практиків; запровадження програми обміну досвідом та навчальних візитів для представників органів місцевого самоврядування, громадських активістів, місцевого бізнесу для ознайомлення з кращими українськими та зарубіжними практиками; розвиток системи методичної, консультаційної та проєктної підтримки громад, що прагнуть запроваджувати інноваційні підходи до сталого розвитку, через мережу регіональних Центрів розвитку місцевого самоврядування та Агенцій регіонального розвитку; запровадження фінансових стимулів для громад, що реалізують проєкти, спрямовані на досягнення ЦСР, через цільові субвенції,

гранти, пільгове кредитування, залучення «зелених» інвестицій тощо; налагодження системи моніторингу та оцінки прогресу досягнення ЦСР на місцевому рівні тощо.

Розробка методології сталого розвитку територій та виявлення факторів успіху кращих практик, вдосконаленням механізмів вертикальної та горизонтальної координації в процесі локалізації ЦСР, розвитком інструментів ППП для підтримки місцевих ініціатив сталого розвитку, оцінкою ефектів та впливів імплементації кращих практик на соціальні, екологічні та економічні показники розвитку громад будуть подальшим предметом дослідження автора.

Література

1. Sharma M., Bindal A. Public-Private Partnership. *International Journal of Research*. 2014. Vol. 1, No. 7. P. 1270-1274.

2. Financing infrastructure in developing countries via Public Private Partnerships (PPPs): Policy implications for Bangladesh / M.Z. Hossain et al. // *Rajshahi University Journal of Social Science and Business Studies*. 2019. Vol. 6, No. 5. P. 29-46.

3. Public-Private Partnerships for Infrastructure Development: Finance, Stakeholder Alignment, Governance / ed. by R. Mahalingam, D. Kapur. Cheltenham: Edward Elgar Publishing. 2019. 464 p.

4. Stepanova A. R., Musikhina O. O. Economic and mathematical modeling of the public-private partnership. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*. 2020. Vol. 7, No. 2. Pp. 108-115.

5. Макаренко І. О., Гусєв Ю. В. Моделі загальної економічної рівноваги як інструмент оцінки ефективності проєктів публічно-приватного партнерства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2019. № 14. С. 67-73.

6. Пелєх О. Б. Використання таблиць «витрати-випуск» при визначенні ефективності проєктів державно-приватного партнерства. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 56-61.

7. Устименко В. А., Джабраїлов Р. А., Малолітнева В. К. Баєсівські методи

оцінювання ризиків проєктів публічно-приватного партнерства. *Економіко-правові дослідження в XXI столітті*: матер. круглого столу (м. Київ, 30 січня 2020 р.). Київ, 2020. С. 147-151.

8. Yescombe E.R. *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*. 2nd ed. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2018. 548 p.

9. Review of the European PPP Market in 2019 / European PPP Expertise Centre, 2020. URL: https://www.eib.org/attachments/epec/epec_market_update_2019_en.pdf

10. Farquharson E., Torres de Mästle C., Yescombe E.R. *How to Engage with the Private Sector in Public-Private Partnerships in Emerging Markets*. Washington, D.C.: World Bank, 2011. 196 p.

11. Singapore's Sustainable Development: From Vision to Action / Centre for Liveable Cities. Singapore: CLC, 2023. 184 p.

12. Green Bonds Impact Report 2013-2020 / City of Gothenburg. Gothenburg: Environmental Administration, 2021. 96 p.

13. Portland EcoDistricts Initiative: Framework, Tools and Strategies for Sustainable Neighborhood Development / Portland Sustainability Institute. Portland, 2023. 128 p.

14. *Urban Development and Post-Conflict Reconstruction: The Case of Mostar* / World Bank Group. Washington, DC: World Bank, 2022. 156 p.

15. Запатріна І. В. Публічно-приватне партнерство в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Економіка і прогнозування*. 2019. № 2. С. 152–173.

16. Сингаївська І. В. Математичні моделі та методи оптимізації діяльності підприємства в умовах державно-приватного партнерства. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 131-137.

17. Ястремська О. М., Яблонська-Агу Н. Л. Імітаційне моделювання реалізації проєктів публічно-приватного партнерства. *Проблеми економіки*. 2021. № 1. С. 223-231.

References

1. Sharma, M. and Bindal, A. (2014), “Public-Private Partnership”, *International Journal of Research*, vol. 1 (7), pp. 1270-1274.
2. Hossain, M. (2019), “Financing infrastructure in developing countries via Public Private Partnerships (PPPs): Policy implications for Bangladesh”, *Rajshahi University Journal of Social Science and Business Studies*, vol. 6 (5), pp. 29-46.
3. Kapur, D. (2019), *Public-Private Partnerships for Infrastructure Development: Finance, Stakeholder Alignment, Governance*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing, London, UK.
4. Stepanova, A. R. and Musikhina, O. O. (2020), “Economic and mathematical modeling of the public-private partnership”, *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series Economics*, vol. 7 (2), pp. 108-115.
5. Makarenko, I. O. and Gusev, Yu. V. (2019), “Models of general economic equilibrium as a tool for evaluating the effectiveness of public-private partnership projects”, *Scientific notes of the National University “Ostroh Academy”. “Economy” series*, vol. 14, pp. 67-73.
6. Peleh, O. B. (2018), “Use of tables in determining the effectiveness of public-private partnership projects”, *Intelligence XXI*, vol. 1, pp. 56-61.
7. Ustymenko, V. A., Jabrailov, R. A. and Malolitneva, V. K. (2020), “Bayesian methods of risk assessment of public-private partnership projects”, *Ekonomiko-pravovi doslidzhennya v XXI stolitti: mater. kruhloho stolu* [Economic and legal research in the 21st century: Mater. round table], Kyiv, Ukraine, pp.147-151.
8. Yescombe, E. (2018), *Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance*, 2nd ed., Oxford: Butterworth-Heinemann, London, UK.
9. European PPP Expertise Centre (2020), “Review of the European PPP Market in 2019”, available at: https://www.eib.org/attachments/epec/epec_market_update_2019_en.pdf, (Accessed 10.11.2024)
10. Farquharson, E., Torres de Mästle, C. and Yescombe, E.R. (2011), *How to Engage with the Private Sector in Public-Private Partnerships in Emerging Markets*, World Bank, Washington, D.C.

11. Centre for Liveable Cities (2023), *Singapore's Sustainable Development: From Vision to Action*, CLC, Singapore.
12. Environmental Administration (2021), *Green Bonds Impact Report 2013-2020*, City of Gothenburg, Gothenburg.
13. Portland Sustainability Institute (2023), *Portland EcoDistricts Initiative: Framework, Tools and Strategies for Sustainable Neighborhood Development*, Portland.
14. World Bank Group (2022), *Urban Development and Post-Conflict Reconstruction: The Case of Mostar*, Washington, DC.
15. Zapatrina, I.V. (2019), "Public-private partnership in Ukraine: state, problems and development prospects", *Ekonomika i prohnozuvannya*, Vol. 2, pp. 152-173.
16. Syngaivska, I. V. (2020), "Mathematical models and methods of optimization of enterprise activity in the conditions of public-private partnership", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 3, pp. 131-137.
17. Yastremska, O. M. and Yablonska-Agu, N. L. (2021), "Simulation modeling of the implementation of public-private partnership projects", *Problemy ekonomiky*, vol. 1., pp. 223-231.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2024 р.